

Zuid-Afrika

foto: Tineke D'haese

Eerlijke handel
met de regenboognatie

Oxfam
Wereldwinkels

> Handel, uit respect.

oww.be

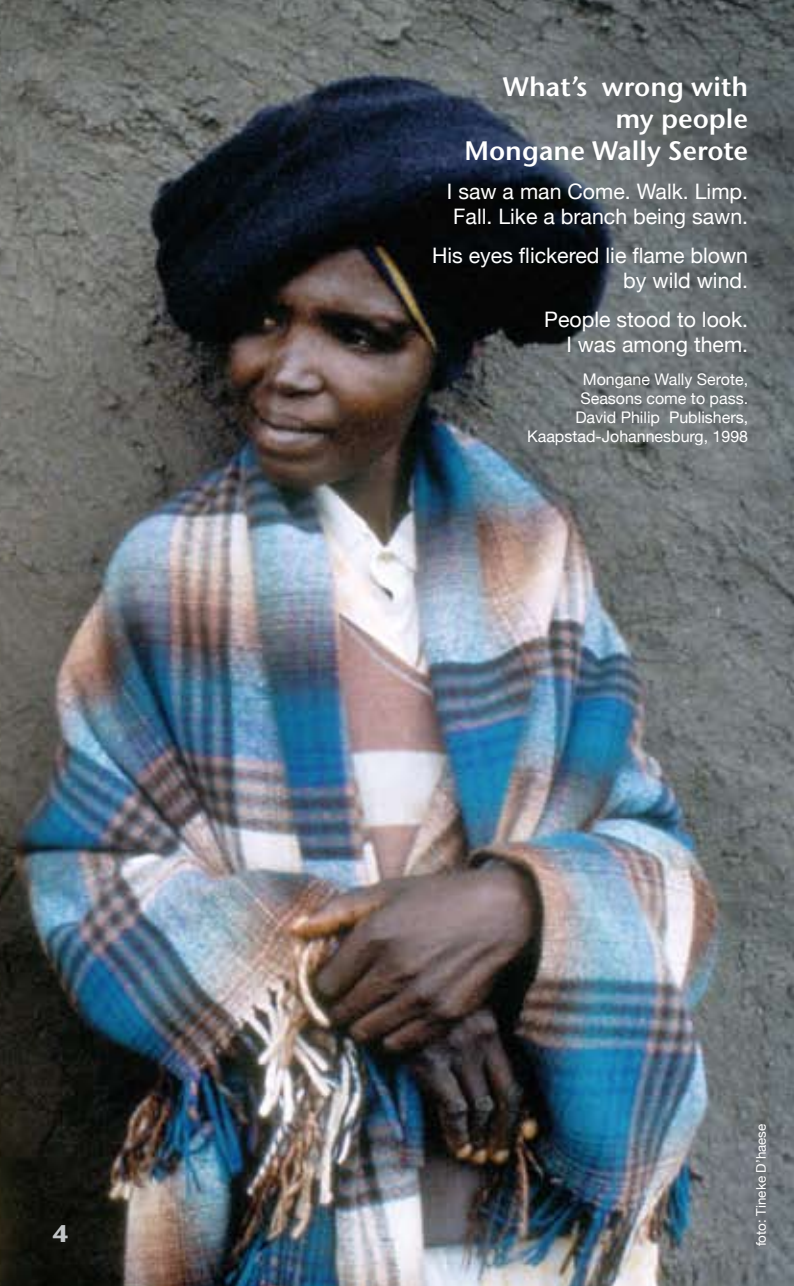
foto: Diederik De Wezel/Africa Matters

Liefde op het eerste gezicht?

“Het eerste wat ik zag toen we de luchthaven van Kaapstad verlieten, waren townships, kilometers en kilometers lang. De krotten stonden tot dicht bij de snelweg, hier en daar stonden rijen gammele toilethokjes. Spelende kinderen, af en toe een koe in de berm. Ik herinner me Devil’s Peak, een enorme rotsmassa die voor ons opdoemde net voor de roestige oude Mazda afzwenkte naar de Kaapse Vlakte. Dat uitgestrekte, vlakke, zanderige, bijna volgebouwde stuk land heeft haar naam niet gestolen. Altijd blijf je, op de achtergrond, de beroemde Tafelberg zien. Maar van haar beschermende schaduw merk je op de vlakte niets. Geen schilderachtige, hagelwitte zandstranden hier. Het dagelijkse leven op de Kaapse Vlakte heeft niets van het mondaine gebeuren aan de Atlantische kust, niets van de toeristische hoogtepunten in glanzende brochures van touroperators. Het is een andere wereld, verdeeld volgens de kleurlijnen die het apartheidsregime indertijd getrokken had. Hier de kleurlingen, daar de Indiërs, nog verder de zwarten. Hoe stoffiger en desolater de vlakte, hoe zwarter haar bewoners. En ‘Slegs Blankes’ in de groene schoot van de Tafelberg en aan de mooie stranden van Camps Bay.”

Lieve Haverbeke woonde van 1998 tot 2004 in Zuid-Afrika

Zuid-Afrika, ‘regenboognatie’, multiculturele samenleving, caleidoscopisch land. Zo is ook dit boekje: geen strakke indeling in hoofdstukken, wel een verkenning van het hedendaagse Zuid-Afrika aan de hand van de letters van het alfabet, citaten, beelden, sprokkels. Twee mini-essays vormen een rustpunt voor wie dieper wil graven. Eindigen doen we met onze ‘eerlijke handel’: welke producten uit Zuid-Afrika verkopen de wereldwinkels, wie zijn de producenten?

What's wrong with
my people
Mongane Wally Serote

I saw a man Come. Walk. Limp.
Fall. Like a branch being sawn.

His eyes flickered lie flame blown
by wild wind.

People stood to look.
I was among them.

Mongane Wally Serote,
Seasons come to pass,
David Philip Publishers,
Kaapstad-Johannesburg, 1998

Aids

“De ziekte heeft een zeer zwaar negatief effect op de ontwikkeling van het land. De officiële cijfers hebben het over 600 aidsdoden per dag. Lange tijd heeft de regering het probleem geminimaliseerd. Ook nu nog hoor je in overheidskringen dingen als: ‘Je krijgt aids niet van een hiv-besmetting, maar omdat je in armoede leeft’. En ik hoorde over een beurs waar de overheid rode bieten en gember aanpreeft als middelen om de ziekte te bestrijden.

Toch heeft de overheid de laatste jaren verschillende aidsprogramma's ontwikkeld. Maar te weinig. Of ze werken niet. De overheid stelt bijvoorbeeld gratis geneesmiddelen ter beschikking en keert een vergoeding uit aan wie ziek is. Maar alleen aan wie getest is. De overheid deelt gratis aidscocktails uit. Het budget is echter beperkt: maar 20 procent van de aidslijders kan bediend worden.”

“Anderzijds spande de overheid een paar jaar geleden een proces in tegen de farma-industrie om generische geneesmiddelen op de markt te mogen brengen. Ze won dat proces. Maar ze doet daar dan weer weinig mee. Ze heeft de wet aan haar kant en toch worden die generische middelen niet op grote schaal aangemaakt.”

“Ook voor de werking van Oxfam in Zuid-Afrika is aids een realiteit: in veel projecten zien we mensen sterven of wegvallen. Vaak leidende mensen die je niet in 1-2-3 vervangt. We doen vooral aan voorlichting. Verwacht wordt dat de ziekte tot 2015 een hypotheek op Zuid-Afrika zal leggen.”

Jan Dreezen is Zuid-Afrikaverantwoordelijke van Oxfam-Solidariteit

African National Congress (ANC)

Het ANC, in 1912 in Bloemfontein gesticht, ijvert voor gelijke politieke, sociale en economische rechten voor alle Zuid-Afrikanen. De grote doorbraak van de bevrijdingsbeweging kwam er bij de eerste democratische verkiezingen in 1994. Het ANC-boegbeeld Nelson Mandela werd in 1994 de eerste zwarte president van Zuid-Afrika.

Winnifred - opgetekend door Josiane Droughag

“Ik zit achter de enige computer van het center. Er komt een bezoeker. Een beetje verlegen vraagt Bradix, mijn mentor, of ik die man zou willen helpen. Hij heeft een brief in de hand, zou ik die kunnen tijpen? De titel intrigeert me. Hoe meer ik vorder in de tekst, hoe meer ik beseft dat ik een van de bijzondere verhalen van Zuid-Afrika aan het tijpen ben. Ik vraag hem of ik zijn verhaal met mijn vrienden en mijn kennissen mag delen. Ja, klinkt zijn antwoord.”

“Ik, Nomathamsanqa Winnifred Woji, heb gewerkt met wijlen Bonakele Tyikwe, Ndikho Myute in Mafigo Studio voor het ANC in 1959. Eind 1961 ging ik over naar de militaire vleugel van het ANC, die inmiddels een verboden organisatie was. Ik werkte als koerier. Gevoelige documenten bewaarde ik bij mijn moeder thuis, want dat was een onverdachte plek. Bij een politieraid in 1963 werden de meeste van mijn kameraden gearresteerd en opgesloten in

foto: Tineke D'haese

de Nongqongqo-gevangenis. Ik bracht hen daar voedsel en andere noodzakelijke dingen die mijn moeder voor hen klaarmaakte. Omdat ik daar altijd het bezoekersboek diende te tekenen, werd ik ‘ontdekt’ door Donald Card. Met als gevolg dat ik soms door speciale eenheden werd ingeschakeld om nieuws over gevangenen te weten te komen. Ik werkte in de ondergrondse structuren tot we in 1969 met geweld uit East Bank werden weggejaagd. Ik opende ‘a shebeen’, een illegale bar. Ze werd gebruikt als een basis voor allerhande operaties. Toen onze kameraden eindelijk vrijkwamen, help ik ze met onderdak, kleren, geld en transport. We schrijven dan de periode tussen 1977 en 1983. Sommige kameraden help ik vluchten naar het buitenland.

Ik help ze met hun operaties. Onvermoedbaar zette ik me voor hen in. In 1985 moesten we onder druk naar Dimbaza uitwijken. Daar zette ik mijn werk nog voort tot 1990.

I am now a proud South African because I can now vote for my country.”

Apartheid

In 1948 komt de Nationale Partij aan de macht. Meteen begint ze de systematische rassendiscriminatie in wetten vast te leggen. Na enkele jaren heeft dit wettensysteem hallucinante proporties aangenomen. Group Areas Act, Prohibition of Mixed Marriages Act, Reservation of Separate Amenities Act, Population Registration Act: elk aspect van het leven, het 'aparte' leven, werd wettelijk bepaald. Met verregaande gevolgen: hoe lichter je huidskleur, hoe beter je kansen om iets van je leven te maken en misschien wel een 'kleurling' te overschrijden.

In een nationaal register werd het ras van elke persoon genoteerd. Bij twijfelgevallen gaf het advies van de Race Classification Board de doorslag. Er bestonden verschillende testen, de ene al onnozeler dan de andere. Bijvoorbeeld de 'potloodtest'. Een potlood werd in het haar gestoken. Als dat er al dan niet uitviel, meende men te kunnen concluderen van welk ras de persoon was.

Vaak werden de leden van één familie in verschillende categorieën ingedeeld en gezinnen en gemeenschappen uit mekaar gerukt. Heel wat Zuid-Afrikanen deden bewust een poging 'to cross the colour line', om van de ene categorie naar de andere over te stappen, meestal van kleurling naar blank. Deze mensen werden 'play-whites' genoemd.

Wie blank was, kreeg alle kansen. Er werd tien keer meer uitgegeven voor het onderwijs van een blank kind. Blanken kregen de mooiste huizen in aangename buurten, superieure faciliteiten, de beste jobs,

...

Biko

“September ‘77 / Port Elizabeth weather fine / It was business as usual / In police room 619”

Zo begint ‘Biko’ van Peter Gabriel. Steve Biko was een prominent burgerrechtenactivist en voorvechter van de vrije meningsuiting die op 12 september 1977 in een politiecel in Pretoria overleed. Onder druk van internationale media gaf de overheid toe dat ze had gelogen over de vermeende doodsoorzaak (een hongerstaking). De man groeide uit tot symbool van het zwarte verzet tegen het apartheidsregime.

“You can blow out a candle / But you can’t blow out a fire / Once the flames begin to catch / The wind will blow it higher
Oh Biko, Biko, because Biko / Yihla Moja, Yihla Moja / -The man is dead
And the eyes of the world are watching now / watching now”

(Peter Gabriel, Biko. Van het album ‘Peter Gabriel 3’, 1980)

Black Economic Empowerment (BEE)

Dit beleid wil de economische ondervertegenwoordiging van de zwarte bevolking wegwerken. Het moedigt bedrijven aan tot maatschappelijk verantwoord ondernemen: door de zwarte werknemers te vormen, door hen te laten deelnemen aan het bestuur van het bedrijf, door de eigendom te herverdelen. Of Black Economic Empowerment een succes is? Een kleine zwarte elite is onder impuls van BEE allicht rijk geworden. Maar voor de arme meerderheid heeft dit beleid van positieve discriminatie voorlopig weinig verlichting gebracht.

Lees op blz 12 - 13 het mini-essay:
Investeren voor een betere welvaartsverdeling

foto: Tineke D'haese

Investeren voor een betere welvaartsverdeling

Een naar wereldmaatstaven gemiddeld inkomen, een royale hoeveelheid bodemschatten, goede infrastructuur en een snelgroeïende telecommunicatiemarkt: de Zuid-Afrikaanse economie behoort tot de beste van het continent. Toch is het land niet beter af dan pakweg tien jaar geleden: de werkloosheid is nog altijd even hoog en de zwarte bevolking blijft kampen met een gebrek aan economische macht.

Tlala O Kotsing! Met deze leuze betitelde minister van Financiën Trevor Manuel 2006 als het jaar des overvloeds. Draconische macro-economische programma's en goede budgettaire keuzes hadden de langverwachte ommezwaai gebracht waar alle Zuid-Afrikanen op hadden zitten wachten: 5 % economische groei. Dat "geschenk" had Manuel vooral te danken aan de resultaten van het GEAR-programma (Growth, Employment and Redistribution). Dit neoliberale omvormingsbeleid was de voortzetting van het RDP (Reconstruction and Development Programme), dat Nelson Mandela in 1994 op gang had gebracht.

Overleven in townships

Toch zijn de vruchten van Manuels succes lang niet voor iedereen weggelegd. Op de Menselijke Ontwikkelingsindex, de 'barometer' van de Verenigde Naties die ontwikkeling meet, scoort Zuid-Afrika met een 121ste plaats vrij laag. De kloof tussen arm en rijk is de afgelopen jaren alleen maar breder geworden. De Zuid-Afrikaanse economie is gekenmerkt door sociale ongelijkheid, vaak rasgebonden. Blanken verdienen nog steeds het meest. Drie op vier zwarten leven beneden de armoedegrens. Er zijn ook grote verschillen tussen stad en platteland. Miljoenen mensen trekken naar de grootstad in de hoop op een beter leven. Het fenomeen is typisch voor een duale economie: hoogtechnologische en competitieve activiteiten voor een minderheid contrasteren schril met heel veel slecht betaalde banen. Overleven is stilaan het motto geworden voor de miljoenen in de townships. Zij vormen de nimmer aflatende toevoer aan arbeidskrachten om de gegoede klasse in de slaapsteden rond Kaapstad of Johannesburg gaande te houden en zijn bereid om tegen extreem lage lonen en onder moeilijke condities te werken.

Brain drain, brain gain

Zoveel ongelijkheid gaf ook de aanzet tot het ontstaan van een parallelle markt. De werkloosheid dwingt nogal wat armen tot weinig lucratieve jobs in de informele sector. Helaas draagt die, vaak tijdelijke, arbeid weinig bij tot het uitbouwen van een duurzaam economisch bestel. Daarnaast wordt Zuid-Afrika geplaagd met een exodus aan geschoolde werkkrachten. Vooral blanke inwoners wijken uit naar Europa of Australië. In het bijzonder het mateloze geweld zit hen hoog. Knelpuntsectoren als verzorging kampen met een tekort aan geschoold personeel. Tegelijk houdt de permanente stroom van migranten uit buurlanden zoals Mozambique en Zimbabwe en uit door oorlog gehavende landen zoals Congo de druk op de arbeidsmarkt hoog. De migranten komen terecht in een land zonder sociaal vangnet, waar grote werkloosheid heerst en waar er een groot aantal aidslijders is.

De overheid moet werk maken van een actieve investeringspolitiek. Buitenlands kapitaal is broodnodig om daadwerkelijk te kunnen ijveren voor armoedebestrijding en een betere verdeling van de rijkdom. Maar ook de privé-sector heeft nood aan zware investeringen als ze de motor van het nieuwe economische beleid wil blijven. Buitenlandse investeerders reageren echter lauwtjes. Corruptie, de bureaucratie, het geografische isolement en de internationale negatieve beeldvorming bevorderen het investeringsklimaat niet onmiddellijk.

Dimitri Lermytte werkte van 05 tot 07 voor de VN in Zuid-Afrika.

-
- 1 sny witbrood, 3 cm dik, in stukkies gebreek
  - 1 koppie melk
  - 2 eetlepels botter
  - 2 eetlepels olie*
  - 1 kg grofgemaakte lamsvleis (of gemaalde vark-/kalfsvleis)
  - 1 ½ koppie fyngedopte uie
  - 2 eetlepels kerriepoeier*
  - 1 eetlepel bruinsuiker*
  - 1 teelepel sout
  - ½ teelepel varsgemaalde swartpeper*
  - ¼ k vars deurgesygde suurlemoensap
  - 3 eiers
  - 1 kookappel, geskil, ontpit en fyn gerasper
  - ½ koppie pitlose rosyne*
  - ¼ koppie uitgedopte, grofgedopte amandels*
  - 4 vars suurlemoen of lourierblare

(* = produkte van Oxfam Fairtrade, te koop in de wereldwinkels)

Bobotie

Voorverhit die oond tot 180 ° C. Gooi die melk oor die brood in 'n bakkie en week vir 10 minute. Verhit die botter in 'n swaarboomkastrol op 'n matige plaat. As die skuim wegsak, voeg die olie en uie by. Roer aanhoudend tot die uie sag en deurskynend is.

Voeg die kerrie, suiker, sout en peper by en roerbraai 2 minute. Roer die lamsvleis by. Sodra dit verbruin, voeg die suurlemoensap by en bring die mengsel tot kookpunt.

Dreineer die brood oor 'n sif en druk dit heeltemal droog. Behou die melk. Voeg die brood, een van die eiers, die appel, rosyntjies en amandels by die lamsvleismengsel. Roer deeglik met 'n houtlepel tot al die bestanddele behoorlik bind.

Proe en voeg nog sout by indien verkies. Plaas die vleismengsel in 'n oondvaste bak en druk die suurlemoen of lourierblare op die boonste oppervlakte van die vleis in.

Klits die orige 2 eiers met die melk tot 'n skuim. Gooi stadig en eweredig oor die vleis. Bak op die middelrak van die oond vir 30 minute of tot die bobotie verbruin het en ferm is. Bedien onmiddellik vanuit die oondskottel. Bobotie word tradisioneel saam met geel rosynerys voorgesit.

Resepboek "Egoli"², saamgestel deur Eduan Naude en Brian Shalkoff. Aktuipers, 1995

Bophuthatswana

De thuislanden Bophuthatswana, Ciskei, Transkei en Venda kregen ruime onafhankelijkheid, maar waren door socio-economische beperkingen volledig aangewezen op Zuid-Afrika. Geen enkele regering erkende deze vazalstaten. In 1985 stelden Artists United Against Apartheid (met onder andere Little Steven, Bruce Springsteen en Bono) met protestsongs als Ain't Gonna Play Sun City de bantoestanpolitiek aan de kaak.

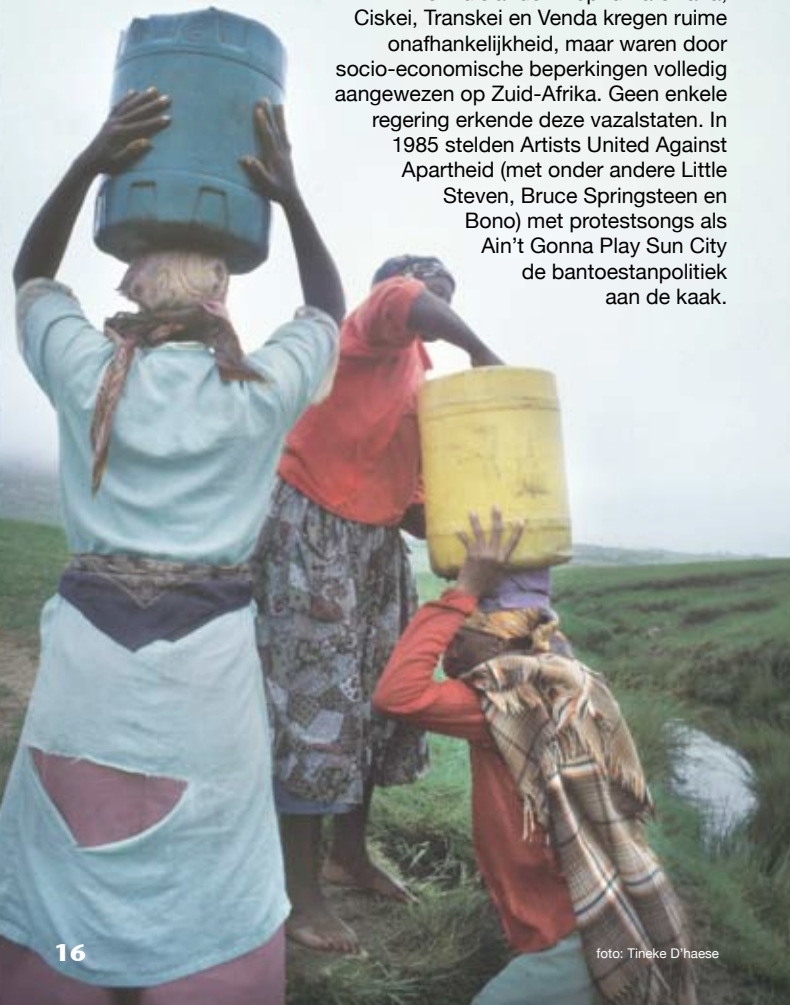

foto: Tineke D'haese

In ongenade – J.M. Coetzee

“Nee, ik ga hier niet weg. Ga Petrus maar vertellen wat ik heb gezegd. Vertel hem dat ik het land opgeef. Vertel hem dat hij het kan krijgen, het eigendomsrecht met akte en al. Dat zal hij fantastisch vinden.”

Ze zwijgen allebei een tijdje.

“Wat vernederend”, zegt hij uiteindelijk.

“Zulke hoge verwachtingen, en dan zo te eindigen.”

“Ja, ik ben het met je eens, het is vernederend. Maar misschien is dat een goed vertrekpunt. Misschien moet ik dat leren aanvaarden. Om van de grond af aan te beginnen. Met niets. Niet: met niets, behalve. Met niets.

Zonder troeven, zonder wapens, zonder eigendom, zonder rechten, zonder waardigheid.”

“Als een hond.”

“Ja, als een hond.”

Coetzee

De in Kaapstad geboren John Maxwell Coetzee kreeg in 2003 de Nobelprijs voor Literatuur, nadat hij eerder al tweemaal de Bookerprijs had gewonnen. Coetzee schrijft vaak over buitenstaanders en eenzaamheid en over de eenzaamheid die zich binnen een groep staande moet zien te houden. Hij was samen met andere blanke schrijvers als Nadine Gordimer (Nobelprijs 1991), Antjie Krog en Breyten Breytenbach heel geëngageerd in de strijd tegen het apartheidsregime.

Criminaliteit

In de eerste helft van 2007 werden in Zuid-Afrika ruim 200 bankautomaten opgeblazen. Dagelijks sterven in het land 50 mensen een niet-natuurlijke dood. De talloze verkrachtingen, inbraken, car- en homejackings worden als een nationale crisis beschouwd. Het overgrote deel ervan is toe te schrijven aan de grote hoeveelheid vuurwapens die circuleren.

De Beers Consolidated Mines Ltd

's Werelds grootste diamantconcern brengt zowat vijftig procent van de wereldproductie op de markt. Diamant en goud zijn belangrijke exportproducten voor Zuid-Afrika. Het ondergrondse werk wordt in hoofdzaak uitgevoerd door lagerschoolde zwarte migranten onder meer uit Lesotho.

Dana Winner

Voor de ruim 40.000 Vlaamse inwijkelingen vormen de levensliedjes van de Limburgse zangeres een culturele band met het thuisfront. De meeste Vlamingen leven in de Kaap. Omwille van het zalige klimaat of eerder wegen de taalverbondenheid?

Samen met Mozambique en Malawi is Zuid-Afrika ook een prioritaire regio voor de Vlaamse Ontwikkelingssamenwerking, met als hoofdthema's landbouw en voedselzekerheid, jobcreatie en aidspreventie.

Freedom Day

Zuid-Afrika viert de nationale feestdag op 27 april, de dag waarop in 1994 de eerste democratische verkiezingen hebben plaatsgevonden. De grondwet van de 'Regenboognatie' is gebaseerd op democratische en niet-rationale fundamenteën. Ze wordt aanzien als een van de meest liberale ter wereld en is de enige grondwet wereldwijd die het recht op water garandeert.

foto: Tineke D'haese

Gautrain

Zuid-Afrika's eerste hoge snelheidstrein moet tegen 2010 Pretoria met Johannesburg verbinden en zo de toestroom aan bezoekers voor de Wereldbeker Voetbal kanaliseren. Het project zal een betere ontsluiting van de drukke verkeersas garanderen en vele duizenden mensen werk verschaffen. Het kostenplaatje stuit echter op veel verzet. De dure treintickets zouden enkel weggelegd zijn voor goedgevoerde reizigers.

Hector Peterson Memorial

De gedenksteen in Soweto is gewijd aan het eerste slachtoffer van de vreedzame studentenmars in 1976. De politie opende op 16 juni het vuur op 10.000 zwarte schoolkinderen die protesteerden tegen de invoering van het Afrikaans als onderwijstaal. Officieel werden 23 kinderen gedood, allicht waren het er meer. De 'opstand' in Soweto kreeg ruime aandacht wereldwijd in de pers, mede doordat Zuid-Afrika op hetzelfde moment

foto: Diederik De Meze/Africa Matters

Krugerpark

Het toerisme is een belangrijke bron van inkomsten.

Kwaito

Samensmelting van kwaai (“woede”) en to (afkorting voor “township”). Populaire drum & bass-muziek: vloeiende basslijnen en sloganeseke tekstfragmenten verhalen de dromen en de frustraties van de post-apartheidgeneratie in de townships, maar zetten ook trends in mode en cultuur. Populaire artiesten: Zola, Mandoza, Brikz en kwaito-legende Brenda Fassi.

Rap Century - Lesego Rampolokeng

*i want to give you beautiful lines
poems deeper richer than south africa's mines
but those mines have broken many bones
made mourns groans moans
left skeletons shining brighter than diamonds and gold
so i'll put beautiful poems on hold
a make a rap to make you understand*

Kaiser Chiefs

De jaarlijkse derby tussen de Kaiser Chiefs en de Orlando Pirates houdt de pers wekenlang in de ban. De populaire Britse rockband vond inspiratie voor zijn groepsnaam bij deze voetbalploeg uit Soweto, wiens topspeler Lucas Radebe jarenlang bij Leeds United speelde. Voetbal in Zuid-Afrika is een echte volkssport, mede dankzij de lage toegangsgelden, inclusief fraai uitgedoste supporters, hiphopdeejays en een onuitputtelijke wave op de tribunes.

Landhervorming

Landhervormingen moeten de zwarte bevolking compenseren voor de decennia van verdrukking en onrecht. Er zijn twee soorten hervorming.

Landrestitutie: Mensen die onder het oude regime onwettig van hun land zijn verdreven, zonder enige schadevergoeding, kunnen aanspraak maken op teruggave van het voormalige land, het toekennen van een ander stuk land of een geldelijke compensatie. Ze moeten een claim bij de rechtbank indienen. Maar de zaak kan lang aanslepen. Want je moet kunnen bewijzen dat de gronden vroeger van jou zijn geweest.

Landredistributie of -herverdeling is de verdeling van grote commerciële landbouwbedrijven, vaak in handen van blanke eigenaars, onder achtergestelde groepen (landloze boeren). Het gaat doorgaans om grote bedrijven, soms tot 1700 hectare, maar ook om de minst vruchtbare percelen. De regering stimuleert de eigenaars hun land te verkopen door het systeem van “willing buyer willing seller”: land kan alleen gekocht worden als de blanke landeigenaar ook bereid is dit tegen een vooraf overeengekomen prijs te verkopen. Maar de nieuwe eigenaars moeten nog altijd 20 tot 30 procent van het geld zelf bijpassen. En dat geld hebben mensen die onder de armoedegrens leven niet.

Na 12 jaar is nog maar vier procent van de gronden herverdeeld. Het ambitieuze plan om tegen 2015 dertig procent van het land in zwarte handen te krijgen, lijkt moeilijk haalbaar. En als het toch zou lukken, garandeert het nog niet dat sociale ongelijkheid, armoede en werkloosheid een halt zal worden toegeroepen. Grond is nog steeds voor het grootste deel in handen van witte eigenaren. Op reusachtige boerderijen, waar in hoofdzaak exportgewassen geteeld worden, overleven miljoenen zwarten als landarbeider met een karig loontje.

“Wat ben je met grond die je niet kan bewerken?”

“De zwarte bevolking wil de eigen gronden terugkrijgen, niet altijd met de bedoeling om er zelf op te boeren, maar eerder vanuit de traditie, om emotionele redenen. ‘Die grond is van ons.’ Maar wat ben je met

Native land act of 1913

- Uit de inleiding van Tim Couzens bij de roman ‘Mhudi’ van Sol Plaatje

The sons of Maroka in the Orange Free State continued their quarrel over the chieftainship .... but when this civil strife reached its climax President Brand retaliated by annexing Moroka's territory, banishing his surviving son and confiscating the Barolong lands with the exception of the surveyed farms over which certain individuals held titles. The Boers then enacted chapter XXXIV of the “Law Book” under which no coloured person could buy land – not even from another black. But the acme of the ingratitude of the sons of the Voortrekkers came painfully into prominence in 1913 when, under Draconian pains and penalties, natives were debarred from even hiring the land for which their fathers bled (Act 27 of 1913).

This was called the “Native Land Act”.

Solomon Plaatje is een van de stichters van het ANC in 1912. Hij is de eerste zwarte die in het Engels schrijft.

Tim Couzens, Introduction to ‘Mhudi’ - Sol Plaatje. Quagga Press, Johannesburg, 1975.

Lesotho

Het schilderachtig bergkoninkrijkje, geheel omsloten door Zuid-Afrika, is economisch sterk aangewezen op de grote buur. Lange tijd was de kledingindustrie de economische motor die het straatarme Lesotho uit de armoede zou halen. Maar in 2005 beëindigde de Wereldhandelsorganisatie (WTO) het Multivezelakkoord, een internationaal quotasysteem voor de textielindustrie, en werden talloze kledingfabrieken gesloten. Sindsdien overspoelt goedkoop Chinees textiel de markt.

Chinees uithangbord

“Zuid-Afrika vindt zichzelf een te waarden pion in de wereldpolitiek. Sterk in telecommunicatie, serieuze industriële dienstverlening, mijnbouw. Het land zit in een groeiemarkt. Maar een groeiemarkt is ook een concurrentiemarkt. De Chinezen bijvoorbeeld hebben Zuid-Afrika ontdekt. Lesotho was een ongelooflijke textielproducent. Maar de Chinezen hebben de hele textielindustrie van het landje opgekocht om zelf de markt te kunnen inpalmen. Nu staan al die textielateliers in Lesotho leeg. Of er hangt een Chinees uithangbord aan de muur.”

Dimitri Lermytte

Mandela

1918: Mandela wordt geboren nabij Umtata (vroegere Transkei). Rolihlahla ('onruststoker') is zijn Xhosanaam ... **1943:** advocaat Mandela wordt lid van ANC ... **1952:** Mandela richt het eerste zwarte advocatenkantoor op ... **1961:** Mandela wordt leider van de nieuw opgerichte militaire vleugel van ANC. 'De Speer van de Natie' saboteert overheidseigendommen. "Een guerrillaoorlog gaat niet om het overhalen van de trekker, maar om het tot stand komen van een rechtvaardige maatschappij." ... **1964:** Mandela krijgt levenslang wegens z'n betrokkenheid in een bende die moordaanslagen plande en uitvoerde tegen blanken. Gevangene 46664 van Robbeneiland wordt symbool voor wereldwijde anti-apartheidsbeweging ... Februari **1990:** Free Nelson Mandela! ...

1991: Mandela wordt voorzitter van ANC en start met de toenmalige regering onderhandelingen over een zwart-blanke toekomst voor Zuid-Afrika ... **1993:**

De zwarte Mandela en de blanke president Frederik Willem de Klerk ontvangen samen de Nobelprijs voor de Vrede ... **1994:** Vrije, niet-rationale verkiezingen. Mandela wordt president van een nationale eenheidsregering.

Hij groeit snel in de rol van oudere staatsman en weet, met hulp van onder meer bisschop Desmond Tutu, een sfeer van nationale verzoening te bewerkstelligen ... **1997:** Mandela treedt af als voorzitter van ANC en wordt opgevolgd door Thabo Mbeki die hem in 1999 ook opvolgt als president.

Melktert

Traditioneel Zuid-Afrikaans Boerekos-nagerecht op basis van melk, bloem, suiker en eieren. Samen met Koeksisters (in siroop gedrenkte oliebolletjes) is melktert een populair dessert na een heerlijke braai (barbecue) met steak, sosaties (brochettes), boerewors (met koriander gekruide worst), pap (meelpap) en sous.

Naweek

Weekend in het Afrikaans, een van de elf officiële talen in Zuid-Afrika. Slechts 42% van de Afrikaanssprekenden is blank, de meerderheid van de Afrikaanstaligen is kleurling of Aziat. Hoewel het kan putten uit een rijke woordenschat (loerpypie voor verrekijker, hysbak voor lift, amperbroekie voor G-string) heeft het Afrikaans het nadeel geen internationale taal te zijn en gaat het nog steeds gebukt onder zijn verleden als apartheidstaal.

Officiële talen

Afrikaans, Ndebele, Northern Sotho (Sepedi), Southern Sotho, Swati, Tsonga, Tswana, Venda, Xhosa, Zulu, Engels. Verder nog 20 andere levende talen.

Oppikoppi

De jaarlijks hoogmis van de Zuid-Afrikaanse rockscène op de landerijen van de boerderij Oppikoppi nabij het dorpje Northam: vier dagen muziek van eigen bodem, veel bier, gratis camping, volop zon. Sinds 1999 is er een uitwisseling van artiesten met Pukkelpop in België en stonden Das Pop, Hitch, Stijn, Arsenal en Triggerfinger er reeds op de planken.

foto: Diederik De Mezel/Africa Matters

Pasjeswet

Om de ruimtelijke rassenscheiding onder het apartheidsregime te handhaven, moesten alle Afrikanen van 16 jaar en ouder, behalve blanken, altijd hun pasboek laten zien als een gemachtigd ambtenaar daarom verzocht. De pasjeswet beperkte de bewegingsvrijheid, afhankelijk van de bevolkingsgroep waartoe je behoorde, en leidde vaak tot onteigeningen en gedwongen verhuizingen.

Reed Dance

Huwelijksplechtigheid waarbij duizenden jonge maagden lange rietstokken afkappen om die met ontbloot bovenlijf en dansend aan hun koning te overhandigen en zo hun maagdelijkheid tot het huwelijk te bevestigen. In Kwazulu-Natal is de eeuwenoude bruidstraditie louter ceremonieel, in Swaziland wacht het uitverkoren tienermeisje een leven in luxe aan het paleis van koning Mswati.

Tsotsi

“Gangster” (in de straattaal). Zuid-Afrikaanse film van regisseur Gavin Hood, gebaseerd op het gelijknamige boek van Athol Fugard. Gewetenloze gangleider uit de sloppenwijken rond Johannesburg, waar wetteloosheid de orde van de dag bepaalt, neemt de zorg van een aids-weeskind op zich. Academy Award 2006 voor beste buitenlandse film.

Sangoma

De traditionele genezer gebruikt bloemen, kruiden en materialen afkomstig van het land en van dieren om medicijnen (muti) te maken. Sangoma's spelen een grote rol in het dorpsleven. Een geest van een overleden voorouder treedt als gids op bij vele rituelen. Via die geest krijgen sangoma's alle kennis doorgegeven.

Tshwane

De officiële hoofdstad van Zuid-Afrika heette onder de apartheid Pretoria. De Zuid-Afrikaanse regering voert een actieve politiek van plaatsnaamverandering: steden, straten, pleinen en openbare gebouwen zoals luchthavens krijgen een meer geafrikaniseerde naam. De overwegend blanke Afrikanerwoningers van Tshwane (“kleine aap” in het Ndebele) zien de wijziging eerder als miskennis van hun geschiedenis.

Ubuntu

Afrikaanse ideologie die draait om sociaal engagement, respect en de universele band tussen mensen. Het woord is ontstaan in traditionele agrarische gemeenschappen maar heeft zich met de migratie naar meer verstedelijkte gebieden verplaatst. Politiek verwijst het concept naar consensus en menselijke ethiek als basis voor besluitvorming.

Waarheidscommissie

De overheidscommissie onderzocht grove mensenrechtenschendingen uit het verleden en stelde daarover een publiek rapport op. De kerngedachte: amnestie in ruil voor waarheid indien misdaden ook politiek gemotiveerd waren. Aartsbisschop Desmond Tutu was een van de sleutelfiguren in de Zuid-Afrikaanse waarheidscommissie.

Vuvuzela

Olifantentoeter. Populair blaasinstrument om teams aan te moedigen tijdens grote sportevenementen. Rugby en cricket wordt vooral door blanken beoefend. Voetbal is razend populair in de townships.

The new beginning – Lesley Beake

Bishop Tutu came out. I've never seen anybody look as happy as Bishop Tutu that day! He looked like he was going to bounce right over the edge of the balcony with happiness, like a purple bouncing ball. And then Bishop Tutu told us the President was coming and I felt the noise of the people coming up from the ground as the shouted "Amandla! Viva! Long Live!"

Then Mr. Mandela came slowly forward, waving and smiling; listening to us, listening to the sound of the people of South Africa saying welcome, saying welcome back, saying thank you for what he did.

We are one people at last :
Nkosi sikele' iAfrika
Maluphekayisw' uphondo lwayo
Yiva nemithandazo yethu
Nkosi sikelela, Nkosi sikelela

Wereldmacht?

Zuid-Afrika is een macro-economisch succesverhaal. Het BNP van het land is groter dan het BNP van het hele continent.

Zuid-Afrika speelt een trekkersrol in Afrika. Eén vierde van de economie in Afrika is Zuid-Afrikaans. Het land exporteert heel veel. Internationaal succes scoort Zuid-Afrika ondermeer in de mijnsector; het land is bijvoorbeeld zeer actief in de mijnbouw in Congo. Het heeft plannen voor een continentale spoorlijn. Drie grote netwerken van telecommunicatie zijn ook actief in veel andere landen. Zuid-Afrika is continentaal actief in bouw en constructie, distributie (supermarkten), banken, landbouwproducten. "Elke kip die je in Afrika koopt, is een Zuid-Afrikaanse kip, hoor je wel eens zeggen."

Maar die leidersrol wordt niet altijd gewaardeerd door andere Afrikaanse landen. Zij vinden Zuid-Afrika te groot. Er zijn nog altijd veel blanken in machtsposities, vinden ze, vooral in de economie. Een ander gevoelig punt, zegt Jan Dreezen (Oxfam-Solidariteit), is de politieke verandering die in Zuid-Afrika "al bij al op weinig gewelddadige manier is gebeurd, in vergelijking met andere Afrikaanse landen. Het land probeert dat 'model' te exporteren naar andere landen op het continent. Maar dat komt niet altijd goed over. Ook al kreeg het ANC tijdens de apartheid veel steun uit andere Afrikaanse landen en is er vanuit die landen behoorlijk wat immigratie, toch staat niet elk land om Zuid-Afrika te springen."

Er is inderdaad een zekere jaloezie en afgunst, beaamt de Vlaamse diplomaat Yves Wantens. "Zuid-Afrika speelt op diplomatiek vlak de Afrikaanse kaart. Het wil het continent doen groeien. Maar dan moet er rust en vrede zijn. Vandaar dat Zuid-Afrika investeert in de vrede in Burundi, Congo, Soedan. Het maakt bijvoorbeeld deel uit van de vredesmacht in Congo."

Lees op blz 32-33 het mini-essay: Politieke vernieuwing

Politieke vernieuwing

Zuid-Afrika is een buitenbeentje in de regio, ook politiek: het multiculturele experiment van de regenboognatie zet de toon. Het regerende ANC heeft de taak alle partijen te betrekken bij de uitdagingen die het land wachten.

De eerste ANC-regering had geen puilende schatkist om de verkiezingsbeloftes van huizen, stromend water en goed onderwijs waar te maken. In een poging het proces te versnellen kondigde ze een reeks van socio-economische programma's af. Vooral het beleid van positieve discriminatie lijkt aan te slaan: het moedigt bedrijven door vorming, bestuursparticipatie en eigendomsherverdeling aan tot maatschappelijk verantwoord ondernemen en het wil de economisch ondervertegenwoordigde zwarte bevolking meer inspraak geven.

Toch loopt het politieke pad van Zuid-Afrika niet over rozen. Het regime krijgt flink wat kritiek op haar kop. De blanke minderheid ziet zo'n inhaaloperatie veeleer als een vorm van politieke revanche dan als correctie. De zwarte bevolking quoteert de hervormingen als ondermaats, te traag en onproportioneel en eist snel een rechtmatig deel van de groeiende welvaartskoek op. Critici beweren dat het volk te veel in een te korte tijd wil. Voor politici moet het snel gaan omwille van de electorale faveurs.

Heropbouw

Overheidsinterventie en regulatie lijken de wondermiddelen om 's lands problemen aan te pakken. Maar de groteske staatsinmenging en de gebrekkige dienstverlening van de overheid vormen veeleer pijnpunten dan oplossingen. Het onderwijs zit in het slop. Leraren zijn overwerkt en worden onderbetaald. Belangrijke sectoren kampen met een nijpend personeelstekort, omdat geschoolde krachten naar Engeland of Australië trekken. Er is politiek gekrakeel rond een ethisch verantwoorde aanpak van de aids-epidemie. Gebrek aan toegang tot gezondheidsvoorzieningen en een torenhoge werkloosheid maken het leven van miljoenen townshipbewoners tot een uitzichtloos verhaal van armoede en geweld.

Hoe de heropbouw van een land dat decennialang zoveel onrechtvaardigheid kende dan wel moet verlopen, is moeilijk te schatten. Nogal wat politici kunnen door hun jarenlange betrokkenheid bij de strijd het verleden maar moeilijk loslaten en halen het te pas en te onpas aan om hun beleid te vergoelijken. Met corruptie en chantage tot in de hoogste echelons als gevolg: de fel gecompromitteerde ex-vicepresident Jacob Zuma, het Travelgate-schandaal rond frauduleuze praktijken van parlementairen, obscure oliedeals, dubieuze wapenhandel.

Vernieuwer

De rol van het ANC is van grote betekenis voor de politieke evolutie van Zuid-Afrika. Met Thabo Mbeki leverde de partij een leider van formaat, een technocraat met aanzien en krediet, een no-nonsensepoliticus. Mbeki weet de invloed van de machtige vakbondsfederatie COSATU en het radicalisme van de communistische partij te temperen en behoudt toch een goede affiniteit met het volk.

Maar stilaan kalft de strijdvaardigheid af. De ideologische gom die de uiteenlopende strekkingen binnen de partij samenhiield, namelijk de omverwerping van het apartheidsregime, is verdwenen.

Het gekibbel tussen Zulu's en Xhosa's houdt niet op. En dubieuze uitspraken en radicalisme blijven de regering van Mbeki achtervolgen: afwijkende standpunten rond gevoelige thema's als aids, bagatellisering van de hoge criminaliteit - dit "onveiligheidsgevoel" zou slechts een blanke perceptie zijn - en minachting voor de onophoudelijke exodus van Zuid-Afrikanen naar Europa en Australië - "onpatriottisch".

De opvolger van Mbeki wacht de immense uitdaging een politieke breuk te forceren om zowel progressieve als radicale krachten te verenigen in een sterke dialoog rond de niet- vervulde, economische verwachtingen. Hij moet de verdeeldheid ombuigen tot nationale eenheid en herverdelen van wat iedere Zuid-Afrikaan rechtmatig toekomt.

Dimitri Lermytte

foto: Eric Demildt

Wijnland

Zuid-Afrika staat bekend als één van de wijnlanden van de nieuwe wereld. Toch kent het land een traditie van ruim drie eeuwen wijnbouw. De apartheid remde de wijnonwikkeling, maar sinds de jaren 1990 is de wijnbouw weer tot volle bloei gekomen.

Er zijn twee grote stromingen in Zuid-Afrika. Een grote groep bedrijven richt zich op de wijndrinker die goedkope, lichtzoete en fruitige wijnen wil drinken. Een andere groep van veelal kleinere familiebedrijven houdt zich eerder bezig met wijnen die door hun karakter, druiven en klimaat een duidelijk eigen karakter hebben.

Pinotage

Pinotage is een typisch Zuid-Afrikaanse druif. "Pinotage, ongeag waar jy hom raakloop, ongeag wie die druif aanplant, en ongeag wie die wyn maak, se karakter bly Suid-Afrikaans."

De naam is een samentrekking van de twee rassen waaruit de druif is voortgekomen: Pinot Noir en Hermitage.

Pinotage heeft een eigen persoonlijkheid, en dat geldt zeker ook voor de wijn. De wijze van rijpen en de periode van rijping bepalen de smaak en de complexiteit van de wijn. Jonge Pinotage heeft een dieprode, bijna paarse kleur; zijn geur en smaak wordt vaak geassocieerd met klein zwart en rood fruit. Al naargelang de regio heeft een Pinotage minder of sterker ontwikkelde tannines, met als opvallende constante een stevig onderbouwde maar bijzonder frisse zuurgraad. Oudere Pinotage vertoont animale kenmerken.

De invloed van de (nieuwe) eik wekt vaak associaties op met koffie, chocolade en gerookt hout.

Eerlijke handel met Zuidelijk Afrika

Er was een tijd dat het niet mocht: handel drijven met Zuid-Afrika. Onder de slogan 'Pluk geen vruchten van Apartheid' boycotten we de blanke economie. Maar sinds Zuid-Afrika in de jaren 1990 een democratische rechtsstaat werd, werkt Oxfam-Wereldwinkels samen met verschillende producentengroepen in het land. Zuid-Afrika is immers in vele opzichten een ontwikkelingsland gebleven.

Wijn van Stellar Organics

Oxfam-Wereldwinkels importeert twee wijnen van de producentengroep Stellar Organics: een Pinotage en een Bio Shiraz 'Nelson', opgedragen aan de eerste zwarte president van Zuid-Afrika.

Stellar Organics ligt in een typisch 'kleurlingengebied': armer en moeilijker om er iets op te bouwen dan in meer zuidelijke streken. Het bedrijf is een geslaagd voorbeeld van de politiek om na de apartheid de zwarte bevolking bij de economie te betrekken en inspraak te geven. Het staat open voor vernieuwing en laat het personeel meegroeien. Dat schept een goede band tussen de werknemers en de eigenaars, wat redelijk uniek is in het huidige Zuid-Afrika. Zo werd bijvoorbeeld een kwart van de aandelen overgedragen aan de werknemers van het bedrijf. Het is de bedoeling dat dit percentage nog omhoog gaat in de toekomst.

Met de premie van de eerlijke handel starten de werknemers allerlei nieuwe projecten op.

Stellar Organics is een pionier in de productie van biowijn in Zuid-Afrika: "We waren de eersten in Zuid-Afrika om biodruiven te produceren. We waren de eersten om biowijn te maken. We zijn het eerste wijnbedrijf dat werknemers in het kapitaal van het bedrijf laat participeren. We zijn de eersten om biologische wijn van eerlijke handel te verkopen. En we zijn erg blij de eerste Zuid-Afrikaanse wijnpartner van Oxfam Fairtrade te zijn."

Rozijnen van Eksteenkuil

De partner van Oxfam-Wereldwinkels is de 'Eksteenkuil Boerevereniging', een groep van een 70-tal rozijnenboeren in Eksteenkuil, een vruchtbare vallei temidden van de droogte in de provincie Noordkaap. Alle boeren zijn kleurlingen. Ze werden onder de apartheid behoorlijk gediscrimineerd. Ze mochten maar half zoveel grond bewerken (gemiddeld drie hectare) als de blanken. Ze kregen verbod om druiven te kweken, ook al bracht die teelt veel meer op dan andere. Na de apartheid konden de boeren, in het kader van de landhervormingen, de grond kopen die ze al zoveel jaren als pachter hadden bewerkt. Het verkrijgen van eigendomscertificaten blijft echter nog een probleem voor enkele van de leden. De boeren van Eksteenkuil kregen de toelating om druiven te kweken. Geen wijndruiven, maar sultana's: pitloze druiven om te verwerken tot rozijnen. Eens gedroogd, worden de rozijnen doorverkocht aan een Zuid-Afrikaans verwerkingsbedrijf. Er zijn gesprekken aan de gang waarbij de Eksteenkuil Farmers Union aandelen zou kunnen verwerven in dit bedrijf.

Met de fairtrade premie die de boeren verkregen, werden al tal van projecten opgestart door de Eksteenkuil Farmers: zo onder andere trainingsprogramma's, het aankopen van collectief landbouwmateriaal, de opstart van een vrouwenproject, ... De leden van de coöperatie beslissen samen wat ze met de premie doen.

Rooibosthee van Heiveld

Heiveld Cooperatieve is een coöperatie in Suid Bokkeveld, een gebied in het zuidwesten van de provincie Noordkaap. De coöperatie ontstond in december 2000 als antwoord op de zoektocht naar nieuwe mogelijkheden om het inkomen en de levensomstandigheden van de lokale

bevolking te verbeteren. Ze telt momenteel een 20-tal leden. De plant rooibos (*Aspalatus Linearis*) groeit enkel in de Noord- en de Westkaap, nergens anders ter wereld. Dat komt door de unieke combinatie van bodem en klimaat. Suid Bokkeveld staat bekend om zijn hoge kwaliteit van rooibosthee, maar tot voor kort konden de producenten maar weinig profiteren van deze teelt. De Rooibos Marketing Board had immers het monopolie op de handel in rooibos. De oprichting van de coöperatie was dan ook erg belangrijk: nu staan de producenten als groep sterker en kunnen ze onafhankelijk hun thee vermarkten. De leden van Heiveld Coöperatieve komen uit drie gemeenschappen in Suid Bokkeveld: Melkkraal, Sonderwaterkraal en Blomfontein. De meeste leden van Heiveld zijn landloze families, waarvan de meeste gedurende generaties als slecht betaalde landarbeiders op blanke commerciële bedrijven de kost probeerden te verdienen. Een zeer klein aantal onder hen heeft, dankzij een erfenis of een overdracht van land, zelf een stukje land ter beschikking. De coöperatie zorgt voor de verwerking en een deel van de verpakking. Dat schept op zijn beurt weer werkgelegenheid. Meestal zijn het de mannen die zich met de rooibosteelt bezig houden, al is er in dit project een positieve discriminatie voor vrouwen. De verpakking, het maken van artisanale verpakking en het verzamelen van de rooiboszaden zijn typische taken voor de vrouwen.

Pinda's van Ikuru in Mozambique

Ikuru ('kracht' in de lokale Macuataal) is een handelsorganisatie in het noorden van Mozambique, actief in de provincie Nampula. Ze werd opgericht in 2003 door een aantal boerenorganisaties die zelf hun producten wilden vermarkten om zo meer toegevoegde waarde te creëren.

Maar de roots van Ikuru gaan terug tot 1995. In dat jaar startte het 'Rural Group Enterprise Development Program', een ontwikkelingsprogramma van een Amerikaanse organisatie die coöperaties in alle mogelijke bedrijfstakken in ontwikkelingslanden ondersteunt. De belangrijkste activiteit van Ikuru is het opkopen, verwerken en lokaal en internationaal vermarkten van landbouwproducten van haar leden, en zo een reeks tussenhandelaars uit te schakelen. Het gaat vooral om cashewnoten, sesamzaad

en pindanoten voor de internationale markt en bonen voor de lokale markt. Voor sommige producten, zoals mais, onderhandelt ze tussen haar leden en andere marktpartijen zonder het product zelf op te kopen. De fairtradepremie wordt proportioneel, volgens het geleverde volume, verdeeld onder de boerenorganisaties die lid zijn van Ikuru. Die beslissen wat er mee zal gebeuren. De eerste jaren werd vooral geïnvesteerd in opslagruimte.

Sauzen en chutneys van Eswatini in Swaziland

Het kleine Swaziland is bijna helemaal omsloten door Zuid-Afrika. En al is het land nooit een 'thuisland' van de grote buur geweest, toch blijft het economisch erg afhankelijk van Zuid-Afrika. Tienduizenden Swazi's werken in de Zuid-Afrikaanse mijnen.

Goedkope Zuid-Afrikaanse producten overspoelen de Swazi-markt. Oxfam-Wereldwinkels koopt er sauzen en chutneys van de vrouwen van Eswatini Swazi Kitchen. Eswatini Swazi Kitchen verwerkt een breed gamma van groenten en fruit tot confituur, marmelades, chutneys en sauzen. Het bedrijf koopt de ingrediënten aan bij een 20-tal coöperaties en betaalt de producenten, in hoofdzaak vrouwen, een beduidend betere prijs (gemiddeld 20 procent meer) dan de lokale markt. Eswatini gebruikt zoveel mogelijk lokale recepten. Aan de teelt van de groenten en het fruit komen geen of zo weinig mogelijk chemische middelen te pas.

Met de opbrengst financiert Eswatini projecten voor straat- en weeskinderen en voor een weeshuis in Manzini, de tweede stad van Swaziland. In Eswatini Swazi Kitchen werken een 20-tal mensen. Uitsluitend vrouwen. Een bewuste keuze, zegt verantwoordelijke Mildred Henwood: "De vrouwen zorgen voor de kinderen. Daarom is het belangrijk dat ze in hun eigen onderhoud kunnen voorzien. Dat is allemaal niet zo evident in deze cultuur, waar vrouwen gewoon zijn uit de hand van hun man te eten. We leren vrouwen dat ze hun verdiende geld net zo goed zelf kunnen beheren en besteden." Heel wat vrouwen gebruiken het geld om de schoolrekening van de kinderen mee te betalen.

